

Sygn. akt V CSK 433/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 czerwca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Ministra Skarbu Państwa
przeciwko Syndykowi masy upadłości "L(...)" S.A. w Ś. w upadłości (poprzednio:
Przedsiębiorstwu Artykułów Technicznych "D(...)" S.A. w Ś.)
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 19 czerwca 2008 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 9 maja 2007
r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w punktach 1 i 2 w części oddalającej powództwo i
apelację powoda co do kwoty 96.768,36 (dziewięćdziesiąt sześć tysięcy siedemset
sześćdziesiąt osiem złotych i trzydzieści sześć groszy) złotych z odsetkami
ustawowymi od dnia 31 października 2000 r. oraz w punkcie 2 co do kosztów
postępowania apelacyjnego i w tym zakresie w odniesieniu do kwoty 96.768,36
(dziewięćdziesiąt sześć tysięcy siedemset sześćdziesiąt osiem złotych i
trzydzieści sześć groszy) złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 31
października 2000 r. do dnia zapłaty przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do**

ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, a w pozostałej części oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powód, Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa, wystąpił przeciwko Przedsiębiorstwu Artykułów Technicznych „D.(...)” S.A. w Ś. o zasądzenie na jego rzecz kwoty 6.438.814,30 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty. W uzasadnieniu wskazał, że w dniu 1 kwietnia 1996 r. działający w imieniu Skarbu Państwa Wojewoda X. zawarł z pozwanym umowę o oddanie mienia Skarbu Państwa do odpłatnego korzystania. Należność za korzystanie z przedmiotu umowy określona została w jej § 9, a składały się na nie raty kapitałowe oraz opłaty dodatkowe. Skarb Państwa zastrzegł w § 13 umowy możliwość wcześniejszego rozwiązania umowy mocą jednostronnego oświadczenia woli w przypadku spełnienia określonych w niej przesłanek. Jedną z tych przesłanek było zaleganie przez przejmującego mienie z zapłatą należnych opłat za dwa kolejne okresy płatności, do czego doszło w 1999 r. Wobec tego Skarb Państwa dokonał wypowiedzenia przedmiotowej umowy. Ostatecznie umowa o oddanie mienia Skarbu Państwa została rozwiązana z dniem 30 kwietnia 2000 r. Na dochodzoną kwotę składały się 2.200.000 złotych z tytułu rat kapitałowych, 1.890.621,5 złotych opłat dodatkowych, 299.626,30 złotych opłat dodatkowych odroczonej oraz 2.048.566,44 złotych odsetek ustawowych wyliczonych na dzień 30 kwietnia 2000 r. i w wszystkich tych kwot powód domagał się z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu.

Pozwany w odpowiedzi na pozew wniósł o oddalenie powództwa w całości. Podniósł, że w toku wykonywania umowy zaszły okoliczności, które uzasadniały zmianę wysokości ciążących na pozwanym rat i opłat dodatkowych, a ponadto zakwestionował dokonane przez powoda wyliczenie ciążących na nim zobowiązań.

Sąd Okręgowy w Ś. wyrokiem z dnia 2 lipca 2002 r. zasądził na rzecz powoda Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa w W. od pozwanego Przedsiębiorstwa Artykułów Technicznych „D.(...)” S.A. w Ś. kwotę 5.866.589,30 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 10 sierpnia 2000 r. do dnia zapłaty, umorzył postępowanie w części cofniętego powództwa powyżej kwoty 5.866.589,30 zł.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji pozwanego od powyższego orzeczenia, wyrokiem z dnia 13 grudnia 2002 r. uchylił zaskarżony wyrok w punktach I i III i sprawę

w tym zakresie przekazał Sądowi Okręgowemu w Ś. do ponownego rozpoznania pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego. Sąd Apelacyjny uwzględnił zarzut błędnego ustalenia stanu faktycznego, co do terminu końcowego wypowiedzenia przez stronę powodową umowy oraz braku ustaleń w przedmiocie dokonanych przez pozwanego nakładów i związanego z nimi zarzutu potrącenia. Sąd Apelacyjny wskazał, że strona powodowa oświadczeniem z dnia 24.11.1999 r., ze skutkiem na 29.02.2000 r. dokonała wypowiedzenia przedmiotowej umowy. Oświadczenie powodowego Skarbu Państwa o przesunięciu terminu wypowiedzenia na dzień 31.03.2000 r. ze skutkiem na 30.04.2000 r. pozostało bez wpływu na dokonany ze skutkiem na dzień 29.02.2000 r. termin wypowiedzenia. Oświadczenia tak z 1.03.2000 r. jak i z 31.03.2000 r. stanowić mogły jedynie ofertę zawarcia z pozwanym umowy na czas określony, do czego jednakże wymagane było przyjęcie tejże oferty przez pozwanego i złożenie zgodnego oświadczenia woli co do zawarcia umowy. W konsekwencji Sąd Apelacyjny przyjął, że strony związane były przedmiotową umową do 29.02.2000 r. i jedynie za ten okres, a nie jak uczynił to Sąd pierwszej instancji do 30.04.2000 r. należało dokonać rozliczeń stron z wzajemnych zobowiązań.

W toku ponownego rozpoznania sprawy, powód rozszerzył początkowo powództwo o kwotę 898.879,74 złotych opłat dodatkowych a ostatecznie w piśmie procesowym z dnia 24 kwietnia 2005 r. wniósł o zasądzenie kwoty 11.013.465,98 złotych z odsetkami ustawowymi od kwoty 9.007.300,08 od dnia 25 kwietnia 2005 r. do dnia zapłaty oraz od kwoty 2.006.165,90 od dnia wniesienia powództwa do dnia zapłaty. Na należność główną składały się: 1.733.333,33 złotych rat kapitałowych, 1.654.058,17 złotych opłat dodatkowych bieżących, 299.626,56 opłat dodatkowych odroczonej płatnych do 1 marca 2000 r., 2.006.165,90 skapitalizowanych odsetek od wymienionych poszczególnych kwot wyliczonych na dzień 29 lutego 2000 r., 3.554.765,24 złotych tych samych odsetek za okres od 1 marca 2000 r. do 24 kwietnia 2005 r., 898.879,74 opłat dodatkowych odroczonej płatnych po 1 marca 2000 r. oraz wyliczone od tej kwoty odsetki ustawowe od 1 marca 2000 r. do dnia 4 kwietnia 2005 r. w wysokości 866.637,04 złotych.

Sąd Okręgowy w Ś. po ponownym rozpoznaniu sprawy, wyrokiem z dnia 25 maja 2005 r. zasądził od strony pozwanej Przedsiębiorstwa Artykułów Technicznych „D.(...)” S.A. w Ś. na rzecz strony powodowej Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa kwotę 6,282.347 zł z ustawowymi odsetkami, od kwoty 2.,900.987,10 zł od dnia 10 sierpnia

2000 r. do dnia zapłaty i od kwoty 3,381.359,90 zł od dnia 25 kwietnia 2005 r. do dnia zapłaty, oddalił powództwo co do kwoty 4,731.118,98 zł, w pozostałej części postępowanie umorzył. Sąd Okręgowy ustalił, poza okolicznościami dotyczącymi zawarcia przez strony umowy o oddanie mienia Skarbu Państwa do odpłatnego korzystania, że strona powodowa wypowiedziała tę umowę, ze skutkiem na dzień 29 lutego 2000 r., zaś zobowiązania strony pozwanej wobec strony powodowej na dzień rozwiązania umowy wyniosły 5.693,183,96 zł, natomiast odsetki ustawowe liczone od powyższej kwoty, przysługujące za okres od 1 marca 2000 r. do 24 kwietnia 2005 r. osiągnęły kwotę 3.554,765,24 zł. Sąd Okręgowy ustalił ponadto, że strona pozwana poniosła na przedmiot umowy nakłady o wartości 2.970,382,77 zł, przy czym nakłady konieczne związane z bieżącymi remontami opiewały na kwotę 4.780,56 zł, natomiast nakłady użyteczne, które zwiększyły wartość nieruchomości Sąd Okręgowy ustalił na kwotę 2.965.602,20 zł.

Uznając powództwo za uzasadnione w części Sąd Okręgowy wskazał, że umowa łącząca strony została skutecznie rozwiązana z dniem 29 lutego 2000 r., zaś strona pozwana nie zapłaciła na rzecz powoda zaległych rat kapitałowych i opłat dodatkowych, należnych za okres obowiązywania umowy. Zdaniem Sądu Okręgowego również żądanie odsetek przez stronę powodową za czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia jest zasadne i znajduje podstawę w przepisie art. 481 § 1 k.c. Za chybione Sąd Okręgowy uznał natomiast zarzuty dotyczące przedawnienia roszczenia i nie zastosowania przepisu art. 5 k.c.

Sąd Okręgowy uznał natomiast za uzasadniony zarzut potrącenia wierzytelności strony pozwanej, stanowiących wartość poniesionych przez nią nakładów zwiększających wartość nieruchomości w chwili wydania jej stronie powodowej. Wartość tych nakładów Sąd Okręgowy ustalił na kwotę 2.965,602,20 zł wskazując, że do wysokości tej kwoty wzajemne wierzytelności stron zostały umorzone (art. 498 k.c.). Sąd Okręgowy uwzględnił również zarzut pozwanego, który twierdził, że stronie powodowej nie należy się kwota 898.879,74 zł z tytułu opłat dodatkowych odroczonej. Sąd Okręgowy przyjął, że żądanie tej kwoty nie znajduje podstawy w zawartej przez strony umowie, a w konsekwencji nie zasądził również na rzecz strony powodowej odsetek od tej kwoty w wysokości 866.637,04 zł. Sąd Okręgowy oddalił również powództwo co do kwoty 4.731,118, 98 zł jako nieuzasadnione, zaś w części, w której strona powodowa ograniczyła żądanie postępowanie umorzył na podstawie art. 355 § 1 k.p.c.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji obu stron wyrokiem z dnia 9 maja 2007 r. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Ś. z dnia 25 maja 2005 r., w punkcie I, II, IV i V w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej Przedsiębiorstwa Artykułów Technicznych „D.(...)” S.A. na rzecz Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa kwotę 4.721.248 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 31 października 2000 r., oddalił dalej idące powództwo oraz oddalił dalej idące apelacje stron, rozstrzygając o kosztach jak w sentencji. Sąd Apelacyjny ustalił, że zwrot przedmiotu umowy nastąpił w dniu 30.10.2000 r. i, że w dacie tej wysokość nakładów użytecznych, które zwiększały wartość przedmiotu umowy wynosiła 1.487.411 zł, w pozostałym zaś zakresie podzielił ustalenia faktyczne poczynione w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji i przyjął je jako własne. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, powód zasadnie zarzucił, że Sąd Okręgowy w zakresie dotyczącym wartości nakładów, co do których na Skarbie Państwa ciążył obowiązek ich rozliczenia, dopuścił się błędów w ustaleniach faktycznych, co było wynikiem niewłaściwego zakresienia ram przedmiotowych dowodu z opinii biegłego. Sąd Apelacyjny przyjął, że zobowiązanie powoda z tytułu nakładów wyniosło 1.487,411 zł.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że przedmiotowa umowa nie zawierała jakichkolwiek ustaleń dotyczących wzajemnych rozliczeń na wypadek jej wypowiedzenia przez powoda. Zdaniem Sądu, rozliczenia te powinny być dokonane jedynie na podstawie art. 226 k.c., który zgodnie z brzmieniem art. 230 k.c. ma odpowiednie zastosowanie do rozliczenia nakładów pomiędzy posiadaczem zależnym a właścicielem. Sąd podkreślił, że obowiązująca w dacie zawarcia umowy ustawa z dnia 13.07.1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych nie zawierała w tej kwestii unormowań szczególnych zaś przepis art. 53 ust. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o prywatyzacji i komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych, nie mógł mieć zastosowania w niniejszej sprawie bowiem wszedł on w życie prawie rok po zawarciu przez strony umowy i nie mógł on regulować wzajemnych praw i obowiązków stron procesu.

Sąd Apelacyjny przyjmując, że powód był zobowiązany tytułem rozliczenia poczynionych przez pozwanego nakładów do zapłaty kwoty 1.487,411 zł dokonał zgodnie z dyspozycją art. 499 zd. 2 k.c. wyliczenia należności powoda wg stanu z dnia 30.10.2000 r. W rozliczeniu tym nie zostały uwzględnione należności dotyczące opłat dodatkowych odroczonech, których wymagalność przypadała już po terminie rozwiązania umowy oraz odsetki od tych należności. Ostatecznie Sąd Apelacyjny przyjął, że na kwotę roszczenia powoda wg stanu z dnia 30.10.2000 r. składały się

następujące należności: a) 1.733.333,33 zł tytułem rat kapitałowych wymagalnych do końca rzeczywistego trwania umowy, b) 1.656,058,17 zł tytułem wymagalnych do dnia 29.02.2000 r. opłat dodatkowych bieżących, c) 299,626,56 zł tytułem opłat dodatkowych odroczonej, których wymagalność przypadła do chwili rozwiązania umowy, d) kwota 2.006,165,90 zł tytułem odsetek ustawowych wymagalnych na dzień 29.02.2000 r. za opóźnienie w zapłacie w/w kwot, e) kwota 515,475,43 zł dalszych odsetek ustawowych od kwot wymienionych w pkt a – c, które naliczone zostały za okres od dnia 01.03.2000 r. do dnia 30.10.2000 r. Wobec tego łącznie wierzytelność powoda na dzień 30.10.2000 r. wyniosła, po zaokrągleniu do pełnej złotówki - 6.208.659 zł, zaś po potrąceniu 1.487.411 zł pozostała kwota 4.721.249 zł, którą zasądził od pozwanego Sąd Apelacyjny wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 31.10.2000 r.

W ocenie Sądu Apelacyjnego brak było podstaw do uwzględnienia zarzutu Skarbu Państwa obejmującego oddalone powództwo o zapłatę kwoty 898.879,74 zł z tytułu opłat dodatkowych odroczonej, których termin płatności przypadał po rozwiązaniu umowy. Zgodnie z literalnym brzmieniem § 9 ust. 7 umowy z dnia 01.04.1996 r. tzw. opłaty dodatkowe odroczone miały być płatne kwartalnie od trzeciego roku obowiązywania umowy do czasu jej zakończenia. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, biorąc pod uwagę rozkład ryzyka związanego z osiągnięciem celu zamierzonego przez strony oraz dyrektywy interpretacyjne zawarte w art. 65 § 2 k.c. dopuszczalna była taka wykładnia zapisu § 9 umowy, zgodnie z którą początkowe zmniejszenie opłaty za używanie przedmiotu umowy powodowało odpowiednie zwiększenie tych opłat w każdym z kwartałów obowiązywania umowy, począwszy od trzeciego roku jej trwania. Sąd Apelacyjny przyjął, że istnienie zobowiązania pozwanego z tytułu korzystania z przedmiotu najmu uzależnione było od nadejścia terminu zapłaty danej raty.

Sąd Apelacyjny uznał za bezpodstawne zarzuty dotyczące błędnego zastosowania przez Sąd Okręgowy art. 499 k.c. i art. 481 k.c. Wskazał, że roszczenie o zwrot nakładów użytecznych staje się wymagalne w dacie zdania rzeczy właścicielowi i z tego względu nakłady te mogły zostać przedstawione do potrącenia najwcześniej w dniu 30.10.2000 r. i do tej pory powód mógł naliczać odsetki z tytułu opóźnienia w zapłacie należności wynikających z umowy z dnia 01.04.1996 r., zaś dalsze ich naliczanie winno uwzględniać fakt umorzenia części wierzytelności powoda w wyniku dokonanego potrącenia.

Skargę kasacyjną od powyższego orzeczenia wniósł powód, zaskarżając je w punkcie 1 w części dotyczącej oddalenia powództwa o zapłatę kwoty 1.862.285,14 zł

oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania i w punkcie 2 w części oddalającej dalej idącą apelację Skarbu Państwa i znoszącej wzajemnie między stronami koszty postępowania apelacyjnego. Skarżący zarzucił Sądowi Apelacyjnemu naruszenie prawa materialnego przez:

- niezastosowanie art. 458 k.c. pomimo zaistnienia okoliczności uzasadniających jego zastosowanie w sprawie,

- niewłaściwe zastosowanie art. 65 § 2 k.c. przez błędną wykładnię umowy z dnia 1 kwietnia 1996 r. polegająca na uznaniu, że nie było objęte zamiarem stron umowy, w przypadku wcześniejszego jej rozwiązania na podstawie § 13 ust. 1 lit. a, tj. z przyczyn leżących po stronie Spółki, postawienie w stan natychmiastowej wymagalności należności, które powstały w trakcie trwania umowy, lecz termin ich płatności przypadła po dacie rozwiązania umowy,

- niewłaściwe zastosowanie § 5 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 października 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania należności za korzystanie z przedsiębiorstwa, sposobu zabezpieczenia niespłaconej części należności oraz warunków oprocentowania niespłaconej należności (Dz.U. Nr 130, poz. 855) oraz § 6 ust. 3 zarządzenia Ministra Finansów z dnia 10 listopada 1990 r. w sprawie zasad ustalania należności za korzystanie z mienia Skarbu Państwa (M.P. Nr 43, poz. 334 ze zm.) w związku z art. 76 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, polegające na uznaniu, że przepisy zarządzenia Ministra Finansów nie są normami powszechnie obowiązującymi i nie mogły zostać zastosowane w sprawie, a z kolei przepisy rozporządzenia Rady Ministrów nie mogą zostać zastosowane w sprawie gdyż pochodzą z okresu późniejszego niż umowa,

- naruszenie art. 359 § 1 i § 2 k.c. oraz § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 maja 1999 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych poprzez niewłaściwe zastosowanie odsetek ustawowych przy obliczaniu kwoty odsetek ustawowych należnych za okres od dnia 1 marca 2000 r. do dnia 30 października 2000 r. od sumy kwot: 1.733.333,333 zł, 1.654.058,17 zł i 299.626,56 zł,

- naruszenie art. 482 § 1 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na pominięciu przy obliczaniu należności Skarbu Państwa na dzień 30 października 2000 r. odsetek ustawowych od kwoty 2.006.165,90 zł za okres od dnia wniesienia powództwa (10 sierpnia 2000 r.) do dnia 30 października 2000 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Rejonowy w W. Wydział VI Gospodarczy postanowieniem z dnia 30 sierpnia 2007 r. ogłosił upadłość pozwanej spółki obejmująca likwidację jej majątku. Mając na względzie fakt, że ogłoszenie upadłości nastąpiło po wydaniu przez Sąd Apelacyjny prawomocnego wyroku kończącego postępowanie w sprawie a zarazem po wniesieniu skargi kasacyjnej przez powoda, a także wobec powołania się przez syndyka pozwanej spółki w zawiadomieniu o ogłoszeniu upadłości, na treść art. 182¹ k.p.c., jako pierwsze wymaga rozstrzygnięcie: czy i jakie znaczenie dla postępowania zainicjowanego wniesieniem skargi kasacyjnej ma ogłoszenia upadłości pozwanego z opcją likwidacji majątku.

W obecnym stanie prawnym kwestię tę reguluje przepis art. 182¹ k.p.c. dodany przez art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 235, poz. 1699). Przepis ten obowiązuje od dnia 20 marca 2007 r. i zgodnie z zasadą bezpośredniego działania ustawy nowej określaną także jako zasada „czynności procesowych”, którą przyjęła ustawa nowelizacyjna w zakresie regulacji intertemporalnych, ma on także zastosowanie w postępowaniach wszczętych przed wejściem w życie nowej regulacji (art. 4 ust. 2 cyt. ustawy). Według art. 182¹ § 1 k.p.c., jeżeli ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku pozwanego, a postępowanie dotyczy masy upadłości, sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania. Zgodnie zaś z § 2 art. 182¹ k.p.c. w przypadku ponownego wytoczenia powództwa w terminie trzech miesięcy po prawomocnej odmowie uznania wierzytelności, uchyleniu, prawomocnym zakończeniu albo umorzeniu postępowania upadłościowego, zachowane zostają skutki, jakie ustawa wiąże z poprzednio wytoczonym powództwem.

Przyczyny umorzenia postępowania zostały uregulowane w art. 355 i art. 182-183 k.p.c. (nie licząc szczególnych wypadków umorzenia przewidzianych w postępowaniach odrębnych), przy czym postępowanie może zostać umorzone zarówno na etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji jak i przed sądem drugiej instancji. Sąd drugiej instancji umorzy postępowanie jeżeli okoliczności warunkujące podjęcie takiej decyzji istniały już w czasie trwania postępowania przed sądem pierwszej instancji, który nie uwzględnił ich wpływu na dalszy bieg postępowania, jak również w sytuacji gdy okoliczności te powstały w toku postępowania przed sądem drugiej instancji, lecz mają znaczenie dla całości postępowania w danej sprawie (art. 386 § 3 k.p.c.).

Kodeks postępowania cywilnego, obok przypadków umorzenia całego postępowania (postępowania w sprawie), przewiduje również umorzenie postępowania

apelacyjnego, czy też postępowania kasacyjnego, np. w przypadku cofnięcia tych środków prawnych (art. 391 § 2 i art. 391 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.). Ustawodawca w takich przypadkach zwykle wprost wskazuje na etap postępowania, który ulega umorzeniu. Przepis art. 182¹ § 1 k.p.c. niewątpliwie dotyczy umorzenia całego postępowania, o czym świadczy także przewidziana w § 2 możliwość ponownego wytoczenia powództwa. Przepis ten stosuje się zarówno w postępowaniu przed sądem pierwszej jak i drugiej instancji, a sądy orzekające w sprawie winny z urzędu wziąć pod uwagę fakt ogłoszenia upadłości (art. 316 § 1 k.p.c.). Wątpliwości budzi natomiast kwestia stosowania tego przepisu w postępowaniu kasacyjnym. Warto przypomnieć, że na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r., gdy ogłoszono upadłość strony, a spór dotyczył przedmiotu należącego do masy, sąd na podstawie art. 195 d.k.p.c. zawieszał postępowanie, które mogło zostać podjęte dopiero po wezwaniu zarządcy masy upadłości. Przepis ten nie miał zastosowania w postępowaniu kasacyjnym, bowiem zgodnie z art. 433 d.k.p.c. postępowanie przed Sądem Najwyższym ulegało zawieszeniu jedynie na zgodny wniosek obu stron, a *contrario* zawieszenie postępowania nie mogło nastąpić z innych przyczyn, np. art. 190, 195, 196, 197, 201 § 2 d.k.p.c. W doktrynie przyjmowano jednak, że art. 433 d.k.p.c. nie stoi na przeszkodzie wstąpieniu w spór zarządcy masy upadłościowej. Umorzenie postępowania cywilnego uregulowane zostało w art. 375 d.k.p.c. Zgodnie z tym przepisem sąd wydawał postanowienie o umorzeniu postępowania, jeżeli powód cofnął pozew, lub jeżeli wydanie wyroku, stało się z innych przyczyn zbędne. Przepis ten traktował o umorzeniu całego postępowania, przy czym postanowienie w tym przedmiocie mógł wydać nie tylko sąd procesowy, lecz także sąd wyższej instancji, jeżeli znosił całe postępowanie i odrzucał pozew. Obok umorzenia całego postępowania rozróżniano również umorzenie samego tylko postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, jeżeli cofnięto skargę apelacyjną względnie kasacyjną oraz po upływie terminu 3-letniego, jeżeli postępowanie apelacyjne względnie kasacyjne zawieszono na zgodny wniosek stron. Kwestia ogłoszenia upadłości strony nie miała więc znaczenia dla postępowania kasacyjnego, które nie podlegało z tego powodu zawieszeniu lub umorzeniu.

W obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego przyjmowano początkowo, że jeżeli w stosunku do strony zostało wszczęte postępowanie upadłościowe, a spór dotyczył przedmiotu wchodzącego do masy upadłości, to sąd zawieszał postępowanie z urzędu – art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. Ustawa nie przewidywała natomiast możliwości umorzenia postępowania ze względu na upadłość strony (zob. art. 355 i art. 182-183

k.p.c.). Na podstawie art. 422 § 1 k.p.c. w razie uwzględnienia rewizji nadzwyczajnej Sąd Najwyższy uchylał zaskarżone orzeczenie i stosownie do wyników rozprawy orzekał co do istoty sprawy albo odrzucał pozew lub umarzał postępowanie. Z przepisu tego nie wynikało jednoznacznie, czy sąd winien umorzyć postępowanie w sprawie, jeżeli w toku tego postępowania wydanie rozstrzygnięcia co do istoty sprawy stało się zbędne albo niedopuszczalne, tj. jeżeli dopiero w toku tego postępowania, w każdym razie po uprawomocnieniu się zaskarżonego orzeczenia, powstał brak jednej z bezwzględnych przesłanek procesowych uzasadniających umorzenie postępowania, czy też sąd winien brać pod uwagę również okoliczności uzasadniające umorzenie postępowania, które istniały w toku postępowania zakończonego zaskarżonym orzeczeniem, a nie zostały uwzględnione przez sąd merita, czy sąd rewizyjny. Dopuszczalne było również umorzenie samego postępowania nadzwyczajno rewizyjnego w przypadku cofnięcia skargi wniesionej przez uprawniony podmiot.

Po przywróceniu instytucji kasacji powstały wątpliwości, jak należy interpretować zwrot „istnieje podstawa do umorzenia postępowania”, tj. w jakich przypadkach Sąd Najwyższy winien umorzyć postępowanie oraz jaki jest zakres tego umorzenia – art. 393¹⁶ k.p.c. Przepis ten obejmował wypadki, gdy przyczyna umorzenia postępowania powstała zarówno w postępowaniu poprzedzającym wniesienie kasacji, jak również w toku postępowania kasacyjnego, na co wskazywała redakcja przepisu jak i charakter postępowania kasacyjnego, które stanowiło postępowanie w toku instancji, a więc postępowanie w sprawie. Dopuszczalne było także umorzenie samego postępowania kasacyjnego, w przypadku cofnięcia kasacji oraz ze względu na niepodjęcie w określonym terminie zawieszono postępowania kasacyjnego.

W obecnym stanie prawnym dopuszczalność umorzenia postępowania na etapie postępowania ze skargi kasacyjnej reguluje art. 398¹⁹ k.p.c. Przepis ten posługuje się zwrotem „jeżeli istniała podstawa do umorzenia postępowania”, co jednoznacznie wskazuje na to, że postępowanie winno zostać umorzone jeżeli podstawa do jego umorzenia powstała w postępowaniu przed sądem pierwszej lub drugiej instancji zaś dany sąd zamiast umorzyć postępowanie przeprowadził dalsze postępowanie i wydał merytoryczne rozstrzygnięcie. Na podstawie tego przepisu można więc umorzyć zarówno postępowanie w sprawie, jak też samo postępowanie apelacyjne. Nie ulega wątpliwości, że możliwe jest także umorzenie samego postępowania kasacyjnego w przypadku cofnięcia skargi lub nie podjęcia w odpowiednim terminie postępowania

zawieszono, przez zastosowanie odesłania odpowiednio przepisów regulujących postępowanie apelacyjne i postępowanie przed sądem pierwszej instancji.

Przepis art. 398¹⁹ k.p.c. reguluje umorzenie postępowania, dokonywane na etapie postępowania kasacyjnego w sposób wyczerpujący, stanowi *lex specialis* względem art. 182¹ k.p.c. i innych przepisów regulujących umorzenie postępowania. Zgodnie bowiem z art. 398²¹ k.p.c. tylko gdy nie ma szczególnych przepisów o postępowaniu przed Sądem Najwyższym do postępowania tego stosuje się odpowiednio przepisy o apelacji (a przez dalsze odesłanie przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji art. 391 § 1 k.p.c.). Za ścisłą wykładnią art. 398¹⁹ k.p.c. przemawia również charakter prawny postępowania kasacyjnego w obecnym kształcie, które z dniem 6 lutego 2005 r. stało się postępowaniem szczególnym, pozostającym poza strukturami sądów powszechnych, a jego celem jest wyłącznie kontrola legalności prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji. Postępowanie zainicjowane wniesieniem skargi kasacyjnej nie stanowi prostej kontynuacji postępowania toczącego się w sprawie przed sądami powszechnymi, a wszczyna nowe postępowanie uregulowane w odrębnym dziale, poza zwykłymi środkami odwoławczymi, różniące się znacznie od postępowania pierwszo i drugo instancyjnego. Postępowanie w sprawie, które mogło zostać umorzone na podstawie art. 182¹ k.p.c. w przypadku ogłoszenia upadłości pozwanego, kończy się z chwilą wydania przez sąd drugiej instancji prawomocnego wyroku. Prawomocność wyroku, uwarunkowana niedopuszczalnością jego zmiany przy pomocy zwykłych środków odwoławczych oznacza zakończenie sprawy poddanej pod osąd. Art. 182¹ k.p.c. nie może też stanowić podstawy do umorzenia li tylko postępowania kasacyjnego. Jedynie umorzenie dotychczasowego postępowania w całości nie pozbawi strony prawa ponownego wytoczenia powództwa przy zachowaniu dodatkowych rygorów i ułatwień przewidzianych w art. 182¹ § 2 k.p.c.

W konsekwencji należy przyjąć, że ogłoszenie upadłości likwidacyjnej pozwanego pozostaje bez wpływu na bieg postępowania kasacyjnego, zaś wobec treści art. 144 ust. 1 oraz art. 145 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535.), stosowanych w drodze analogii, postępowanie kasacyjne powinno toczyć się dalej z udziałem syndyka. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 marca 2007 r. w sprawie o stwierdzenie wykonalności orzeczenia zagranicznego (sygn. akt II CSK 464/06, niepubl.).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy podjął kontrolę kasacyjną zaskarżonego orzeczenia i w jej wyniku uznał skargę kasacyjną za uzasadnioną jedynie w części

obejmującej oddalenie powództwa i apelacji powoda, co do żądania zasądzenia kwoty 96.768,36 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 31 października 2000 r. do dnia zapłaty. Na kwotę tę składają się 94.647,06 złotych nienaliczonych odsetek ustawowych od kwoty 2.006.165,90 złotych za okres od 10 sierpnia 2000 r. do 30 października 2000 r. oraz 2121,30 złotych z tytułu błędnie naliczonych odsetek ustawowych od kwot 1.733.333,33 złotych – rat kapitałowych, 1.654.058,17 złotych opłat dodatkowych bieżących i 299.626,56 złotych opłat dodatkowych odroczonej za okres od dnia 1 marca 2000 r. do 30 października 2000 r. Obie wskazane w skardze kasacyjnej kwoty stanowią skapitalizowane świadczenie z tytułu odsetek wyliczone na dzień 31 października 2000 r. i zgodnie z przyjętą przez Sąd drugiej instancji chwilą rozliczenia stron, są dochodzone oddzielnie oraz zostały poddane oprocentowaniu.

Co do pierwszej należności, słusznie podnosi się w skardze kasacyjnej pominięcie przez Sąd drugiej instancji, dokonujący rozliczenia należności Skarbu Państwa na dzień 30 października 2000 r., odsetek od zaległych odsetek wyliczonych do dnia wniesienia powództwa na kwotę 2.006.165,90 złotych za okres od 10 sierpnia 2000 r. do 30 października 2000 r. Powód dochodził tych należności na podstawie art. 482 § 1 k.c., który dopuszcza przyznanie odsetek za opóźnienie od zaległych odsetek od chwili wytoczenia o nie powództwa. Roszczenie powoda spełniało te wymagania. W ten sposób wypełniły się przesłanki do zastosowania normy art. 482 § 1 k.c. Oddalenie powództwa w tym zakresie stanowiło naruszenie wymienionej normy prawnej, co trafnie zarzucono w skardze kasacyjnej.

Ponieważ Sąd drugiej instancji nie odniósł się w żaden sposób do roszczenia powoda w tym zakresie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił w tej części zaskarżony wyrok i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Podobnie należało ocenić, oparty na naruszeniu art. 359 § 1 i 2 k.c. oraz § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 maja 1999 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr 43, poz. 429 ze zm.) zarzut, dotyczący wyliczenia skapitalizowanych odsetek ustawowych od wymienionych wyżej kwot z tytułu rat kapitałowych oraz opłat dodatkowych bieżących i odroczonej za okres od 1 marca 2000 r. do 30 października 2000 r. Tym razem, Sąd drugiej instancji wskazał w pisemnych motywach kwotę 515.475,43 złotych, która ma odpowiadać odsetkom skapitalizowanym za ten okres ale nie przedstawił jednocześnie podstaw jej wyliczenia.

Uczynił to powód w skardze kasacyjnej stosując stopę procentową wynoszącą 21% (pomimo przytoczenia niepełnej podstawy prawnej) zgodnie z treścią § 1 pkt 1

rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 marca 1989 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr 16, poz. 84) w brzmieniu ustalonym rozporządzeniem z Rady Ministrów z dnia 11 maja 1999 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr 43, poz. 429) wydanego na podstawie art. 359 § 3 k.c.

Dlatego i w tym zakresie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Nie zasługują na uwzględnienie pozostałe zarzuty skargi kasacyjnej.

Art. 458 k.c. wprowadza wyjątek od zasady *pacta sunt servanda* i nie może być interpretowany rozszerzająco na korzyść którejkolwiek ze stron. Należy jednocześnie podnieść, iż przepis ten obejmują swą hipotezą tylko te przypadki, gdy powstało i istnieje zobowiązanie po drugiej stronie stosunku prawnego a jedynie nie nadszedł jeszcze termin jego wykonania. W przypadku zobowiązania pieniężnego będącego ekwiwalentem za korzystanie z rzeczy nie jest możliwe, z powołaniem się tylko na treść art. 458 k.c. postawienie w stan wymagalności tych świadczeń za okresy przyszłe, kiedy dłużnik nie uzyskał jeszcze stosownego ekwiwalentu, zwłaszcza kiedy - jak w rozpoznawanej sprawie – został rozwiązany stosunek prawny, z którego wynikały wzajemne zobowiązania stron.

Nie zasługuje na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. związany z wykładnią umowy stron. Sąd Apelacyjny słusznie zwrócił uwagę, że w umowie strony wprost nie ustaliły obowiązku zapłaty przez Spółkę opłat dodatkowych za cały umówiony czas trwania umowy w razie jej wcześniejszego rozwiązania. Nie narusza zawartych w art. 65 § 2 dyrektyw wykładni umowy dokonanie takiej wykładni umowy, zgodnie z którą zobowiązanie spółki przejmującej ograniczało się do zapłaty tylko tych opłat odroczonej, których termin płatności przypadał do chwili wygaśnięcia umowy z dnia 1 kwietnia 1996 r. o oddanie mienia Skarbu Państwa do odpłatnego korzystania. O takim zgodnym zamiarze stron mogło również świadczyć zachowanie strony powodowej, która roszczenia z tego tytułu (dochodząc innych świadczeń) zgłosiła po upływie czterech lat po wypowiedzeniu umowy. Zgodnie z postanowieniem § 13 ust. 4a umowy w przypadku wcześniejszego rozwiązania umowy, Spółce nie przysługiwało roszczenie o zwrot wniesionych opłat kwartalnych. Regulacja ta, przy uwzględnieniu rozkładu ryzyka związanego z osiągnięciem celu zamierzonego przez obie strony umowy, sprzeciwia się uznaniu, iż po stronie oddającego mienie do korzystania istnieje roszczenie obejmujące świadczenia za korzystanie z mienia za dalsze okresy po rozwiązaniu umowy. Z chwilą

rozwiązania umowy odpadła podstawa do spełniania dalszych świadczeń. Wskazuje na to także § 9 ust. 7 umowy, według którego zobowiązanie z tytułu czasowego odroczenia płatności opłat dodatkowych są spłacane do końca trwania umowy a zatem jeśli rozwiązano umowę, ustał obowiązek dalszego spłacania opłat dodatkowych, których termin płatności przypadał po rozwiązaniu umowy.

Zgodnie z ogólną regułą intertemporalną zawartą w art. 64 ust. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 o komercjalizacji i prywatyzacji (tj. Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 ze zm.) w sprawach wszczętych na podstawie przepisów rozdziału czwartego ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych stosuje się przepisy dotychczasowe, co oznacza stosowanie do umowy stron ostatnio wymienionej ustawy. Tę samą regułę, wobec braku innych postanowień ustawy, należy stosować do przepisów wykonawczych.

Według obu cytowanych w skardze kasacyjnej przepisów rozporządzeń wykonawczych, różniących się jedynie określeniem podmiotu korzystającego z mienia, zobowiązania spółki (przejmującego) wobec Skarbu Państwa z tytułu czasowego odroczenia płatności opłat dodatkowych, są spłacane kwartalnie w równych ratach, do końca trwania umowy, poczynając od trzeciego roku obowiązywania umowy. Sformułowanie to zostało przeniesione do umowy stron (§ 9 ust. 7) i zostało poddane wykładni opartej na treści art. 65 § 2 k.c.

Podobny byłby wynik wykładni przy założeniu, że powołane w skardze kasacyjnej przepisy wykonawcze miały charakter norm prawnych bezwzględnie obowiązujących. Jednak przede wszystkim należy zważyć, że źródłem roszczenia o zapłatę opłat dodatkowych odroczonych nie mogą być, ze względu na treść art. 64 ust. 1 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, przepisy wymienionego rozporządzenia Rady ministrów z dnia 16 października 1997 r., które zostały wydane po zawarciu umowy. Z kolei, obowiązujące w dacie umowy zarządzenie z dnia 10 listopada 1990 r. w sprawie zasad ustalania należności za korzystanie z mienia Skarbu Państwa, nie spełnia kryteriów określonych Konstytucji RP Konstytucji. Stosownie do art. 93 ust. 2 Konstytucji zarządzenie ministra nie może stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów, gdyż źródłami powszechnie obowiązującego prawa są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (art. 87 ust. 1 Konstytucji, por. też wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 lipca 2000 r. I SA 415/00 niepubl.)

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo i apelację co do kwoty 96.768,00 z odsetkami ustawowymi od dnia 31 października 2000 r. oraz w części dotyczącej kosztów postępowania i przekazał sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu. Jednocześnie na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną w pozostałej części.